

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

11-12

2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 1302 sahifa, 5-dekabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlrat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent Arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyea Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna GF universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), dotsent
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Взаимодействие реального и финансового сектора экономики в современных условиях.....	12
Шарипов Конгратбай Авезимбетович, Зайнутдинова Умида Джалаловна	
Развитие исламских банковских продуктов в коммерческих банках.....	19
Иноятова Камола Фуркатовна	
Kreditlashda risklarni boshqarish usullaridan foydalanish.....	23
Abdullayeva Sharbat, Abdullayeva Nozima	
Korxonalarning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi raqobatdoshligini ta'minlashda marketingdan foydalanish.....	29
Axmedov Ikrom Akramovich	
Hududlarda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning zamonaviy tahlili	36
Butaboyev Maxamadjon, Gaibnazarova Zumrat Talatovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari	41
Yavmutov Dilshod Shoyimardonkulovich	
Zamonaviy ekoshaharlar barpo etish va uni tatbiq etish zaruriyati.....	47
Zikrullayev Valixon G'aybullayevich	
Indian Festivals and Nature Conservation: Connecting People for Sustainability	52
Nigora Saidmuradova Aslamovna, Anil Kumar	
Financing clean energy projects in different ways.....	59
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Теоретические основы развития социальной инфраструктуры.....	67
Алимова Муниса Юльчиевна	
O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlarining raqamli marketingdan foydalanish holati va rivojlanish tendensiyalari.....	71
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Aholiga bank xizmatlarini ko'rsatish tizimini takomillashtirish	81
Uskanov Eldor	
Investitsiya loyihalarini islom moliya instrumentlari orqali moliyalashtirish yo'llari	86
Haydarov O'ral Axmadovich	
"Yashil" iqtisodiyotga o'tishda esg omillar asosida investitsiya kiritishning o'rni va ahamiyati	93
Nosirov Egamqul Ismailovich	
"Enesses" MChJ da marketing muhitini tahlil qilish va takomillashtirish.....	100
Musyeva Shoirazimovna	
Использование информационных и коммуникационных технологий в совместных образовательных программах: проблемы и решения.....	107
Ташева Севара Равшановна	
Iqtisodiy globallashtirishning nazariy asoslari.....	111
Abduraxmonov Farhod Abdufarmonovich	
Sanoat korxonalari samaradorligini oshirishning nazariy-amaliy asoslari.....	117
Xursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Fiskal siyosat va soliq to'lovchilar faoliyatini tartibga solishning nazariy masalalari	122
Isroilov Bohodir Ibragimovich, To'rayev Alijon Akmal o'g'li	
Bank daromadlarini oshirishda masofaviy bank xizmatlarini tutgan o'rni.....	128
Xudoyorov O. O.	
Elektron savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish	132
Po'latov Xudoyberdi O'ktamovich	
Ekonometrik modelashtirish asosida mavsumiylikning turistik mahsulotlar ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish usullari.....	135
Xamzayeva Dildura Samarovna	
Yuridik shaxslar soliq yukining shakllanish omillari va uni optimallashtirish muammolari	141
Abduturopov Jasurbek Nozimjonovich	
Tadbirkorlik risklari tavsifi va tasniflashning nazariy masalalari	148
Bektemirov Abdumalikovich	
Urban farming.....	151
Ahmedova Ziyodahon Saydulloxon qizi, Askarov Hasanboy Holdorovich	
A Foreign Experience of Forming Small Business and Private Entrepreneurship Infrastructures (An Example of Usa).....	153
Kosimov Sardor Dilmurodovich, Akbarov Abdulkhamid Akmal ugli	

Principal Protected Notes on the credit rating of National Bank of Uzbekistan	159
Abdugʻaniyev Abdulaziz Alisher oʻgʻli	
Features and Challenges of Digital Transformations in the Service Sector	164
Kurbanova Maftuna Lazizovna	
Kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanishiga taʼsir etuvchi omillar.....	170
Kurbonov Jasurbek Pozilovich	
Jamoat transport tizimini raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanishning dolzarbligi.....	173
Kushakova Maʼmura Narimanovna	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	176
Nosirov Javlonbek Jamoliddin oʻgʻli, Raxmatov Ziyodullo Nosirovich	
Financing clean energy projects in different ways	179
Botirov Azamat Axmedovich, Fayziyev Samandar Sobri ogli	
Oʻzbekistonning mehnat migratsiyasidagi hamkorligi haqida baʼzi mulohazalar (Qozogʻiston va Rossiya misolida)	187
Azamatova Gulmira Bayirbekovna	
Assessment of management effectiveness in ensuring economic and financial stability	191
Akramova Aziza Abduvohidovna	
Международное сотрудничество Республики Узбекистан в сфере образования	196
Жамалова Гулнора Гуломовна, Айматова Фарида Хуразовна	
Oʻzbekistoning ekologik muammolariNI bartaraf etish va yashil iqtisodiyotga oʻtish yoʻnalishlari.....	202
Aliyev Azim Tolip oʻgʻli	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	205
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли	
Qashqadaryo viloyatida tabiiy resurslardan foydalanish istiqbollari	211
Xoʻjanova Gulshoda Otamurodovna	
Raqamli marketing strategiyalarining raqamli iqtisodiyotda isteʼmolchilar xulq-atvoriga taʼsirini tahlil qilish.....	214
Raxmatova Sitara Shuxratjon qizi	
Oʻzbekiston Respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirish.....	221
Xudayberganova Zarofat Zaxidovna	
Oʻzbekistonda kichik va oʻrta biznesni rivojlantirishda ichki va tashqi muhit.....	227
Saypullayev Ilhomjon Abduraxmonovich	
Buxgalteriya axborotining sifat tavsiflari	233
Raxmatova Shaxnoza Shukurovna	
Роль и значение логистики в развитии коммерческой деятельности торговых предприятий	240
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Uzum yetishtirishning tashkiliy-huquqiy munosabatlari va sohani rivojlantirish imkoniyatlari.....	245
Boltayev N. N.	
Tashqi savdo jarayonlarini tashkil qilishning nazariy uslubiy asoslari.....	249
Qurbonov A. U.	
Korxonalarda pul mablagʻlari auditini takomillashtirish yoʻllari.....	254
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oʻziga xos xususiyatlari.....	259
Axmedov Oybek Turgunpulatovich	
Агротуризм как источник дополнительного дохода для фермеров в сарматкандской области.....	263
Анваров Нодир Аллаёрович, Назарова Раъно Рустамовна	
Tijorat banklari faoliyatida islomiy bank xizmatlarini rivojlantirish istiqbollari	272
Absamatov Askar Ergashovich	
Kichik biznes subyektlari faoliyatida mikromoliyaviy xizmatlar koʻrsatishning zamonaviy holati.....	277
Yusupov Abbosxon Aliyevich	
The Experience of The Japanese State in Increasing Investment Activity in Uzbekistan.....	285
Satoshi Sugahara, Ochilov Bobur	
Paxta-toʻqimachilik klasterlarida sotish baholarining tahlili.....	292
Nazarova Maryam Sharipovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna	
Tadbirkorlik subyektlari eksportida raqamli platformalardan foydalanish strategiyalari.....	297
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
Tijorat banklarida xalqaro iqtisodiy sanksiyalar va eksportga taqiqlar bilan bogʻliq risklarni baholash va kamaytirish matritsasining metodologiyasi	304
Keldiyorov Shohruh Ilyos oʻgʻli	

Sotish jarayonlari hisobini buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida takomillashtirish.....	308
Eshmuradov Ulug'bek Tashmuratovich	
Tijorat banklari faoliyatida transformatsiyalanish jarayonlarining asosiy yo'nalishlari.....	313
Bekmurodov Abbos Amiriddinovich	
Agroklastarlarda moliyaviy natijalar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari.....	318
Alikulov Abdimo'min Ismatovich, Toshpulatov Jalil Baxodirovich	
Tijorat banklarida investitsiya siyosatini amalga oshirishning muhim jihatlari.....	324
Abiyev Davron Ilxomovich	
Проблемы и решения при оптимизации финансового моделирования деятельности предприятия	331
Юлдошева Гулноза Абдинабиевна	
Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari.....	336
Raximov E. N.	
Boshqarish sifatining iqtisodiy mohiyati va uni rivojlantirish masalalari	343
Shoyev Davronbek Axmadjonovich, Ahmadjonova Gulsanam	
Важность данных о движении затрат для повышения эффективности управления предприятием.....	346
Расулова Ш. X.	
Korxonalar daromadlariga ta'sir qiluvchi risklarning tahlili	351
Sa'dullayev Oybek Turdiali o'g'li	
Xalqaro standartlar asosida daromadlar hisobini tashkil etish.....	364
Abdusaidov Sanjar Jaloliddin o'g'li	
Выработка страховой системы защиты владельцев депозита.....	368
Узакова Камола Бехзодовна	
Обзор законодательных и регуляторных положений по введению и регулированию Исламской банковской деятельности в юрисдикции Республики Казахстан	372
Ёркулов Умиджон	
Перспективы развития производства и экспорта плодоовощной продукции в Узбекистане	378
Узганбаева Дилноза Тохтасиновна	
Перспективы развития государственного управления высшим образованием в условиях функционирования рынка	382
Умаров Диёр Равшанович	
O'zbekiston moliya tizimida mahalliy moliyaning o'ziga xos xususiyatlari	388
Turopova Nigora Xolmurod qizi	
Qishloq joylarda xizmat ko'rsatish sohasi orqali aholini ish bilan bandligini ta'minlash istiqbollari.....	393
Taylakova Dilafro'z Baymamatovna	
Увеличение привлекательности инвестиций в туристической отрасли через стратегическое финансирование	399
Хусниддинов Нуриддин	
Agrobiznesni innovatsion rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishning metodologik asoslari.....	402
To'ychiyev Abduraxmon G'ofurovich	
Virtual bank – kelib chiqishi va moliyaviy xizmatlar kelajagi.....	406
Nabiyeva Feruza Odilovna	
Проблемы и перспективы развития депозитных операций коммерческих банков Республики Узбекистан	411
Холмирзаев Эльбек Бахтиерович	
Smart-shartnomalar – raqamli marketingning zamonaviy texnologiyalaridan biri sifatida	415
Yahyojonov N. B.	
Banklarda depozit operatsiyalarini hisobini yuritish tartibi.....	420
Mirzayeva Xilola Jaloliddin qizi	
Kichik biznes korxonalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning iqtisodiy samaradorligi	424
Mamanazarova N. J., Jamilova N. X.	
Проблемы привлечения финансирования за счет корпоративных облигаций	429
Рахмедова Мадинахон Нусрат кизи	
Формирование финансовой стратегии местных бюджетов	433
Примова Н. И.	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning dolzarb muammolari va ularning yechimlari	440
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
O'zbekistonda hududlar kesimida raqamli iqtisodiyotning rivojlanish holati.....	445
Uralov Baxtiyor Maxmudovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Experience of Islamic financial organizations in CIS countries and opportunities to use it effectively in Uzbekistan	450
Sattarova Dilfuza Dilshodbekovna	

Qashqadaryo viloyati hududlarining vertikal o'sish holati va xususiyatlari	456
Erkayeva Gulbaxor Panjiyevna, Raximova Madina Shuxrat qizi	
Innovatsion o'sishga inson kapitali ta'sirining zamonaviy yondashuvlari.....	462
Ostanov Egamberdi, Ostanova Mashxura Egamberdiyevna	
Kapital bozorida institutsional investorlar sifatida sug'urta kompaniyalari ishtiroki	466
Omonov Sardor O'lmasovich	
Tadbirkorlik subyektlarining raqamli transformatsiyasining asosiy va muhim jihatlari.....	472
Nutfulloyev Tolib G'olib o'g'li	
Korxonalarda korporativ madaniyatni rivojlantirish asoslari.....	478
Sadikova Muslima Alisher qizi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish usullari.....	483
Sabirova Zaynab Qadambayevna	
Фондовые рынки и финансовая грамотность: путь к финансовому осознанию	488
Режаббаев Сарвар Умархонович	
Turistik korxonalarda yashil innovatsion mahsulotlar orqali samaradorlikni oshirish.....	491
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Milliy kapital bozorida korporativ qimmatli qog'ozlar amaliyoti tahlili.....	497
Otaxonova Shohyora	
Aholining turmush farovonligini yashlashning ijtimoiy-iqtisodiy masalalari	502
Qobilova Shaxnoza	
Surxondaryo viloyatida sug'oriladigan yerlardan foydalanish holatining statistik tahlili	505
Sharifi Abdul Fatah	
Economic and Social Significance of Personnel Management in Manufacturing Enterprises: A Dual Dimension Analysis.....	512
Sarimsakov Baxtiyor Rahmonjanovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozorining rivojlantirish istiqbollari	518
Usmanov Zayniddin Berdirasulovich	
Qurilish tashkilotlarida xodimlarning innovatsion faolligini oshirish yo'llari	523
Usmanov Ixom Achilovich	
Investitsiya jozibadorligini baholashning o'ziga xos jihatlari va metodlari.....	527
Uroqboyeva Farzuna Axmadjonovna	
Mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida sanoat 4.0 ning roli: tahlil va natijalar	532
Xujaxonova Sitara Baxtiyor qizi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida qishloq joylarda davlat xususiy sherikchilik asosida raqamli xizmatlarni takomillashtirish.....	537
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari (Xorazm viloyati misolida)	542
Vaisov Dilshod Ibodullayevich	
"Sam Antep Gilam" mchda marketingni boshqarishni takomillashtirish yo'llari	549
Usmonova D. I.	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	555
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Factors for the Development of The Industrial Sector of the Economy	559
Zakhidov Nodir Umidjanovich	
Mintaqa tumanlararo xo'jalik yurituvchi subyektlar qo'shma biznesini konvergent modeli	563
Yusupov Fayzulla Yakubovich	
Aholini biznesga jalb qilishda tijorat banklarining roli.....	567
Yaxshimuratova Xasiyat Xudaybergenovna	
Mahalliy gastronomik turizmni rivojlantirishda nazariy asoslar.....	571
Sultonov B. A.	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	575
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich	
Проблемы привлечения иностранных инвестиций в инновационном развитии экономики Узбекистана.....	580
Хамракулова О. Д., Халмурзаев М., Аликулов С. А.	
Тенденции развития жилищного строительства.....	585
Алиева Зилола Маматвалиевна	
Учет и анализ производственных затрат на предприятиях	589
Аделя Азаматовна Нематова, Ибрагимов Мансур Мардонович	

Meva-sabzavotchilik klasterlarini rivojlantirishda xorij tajribasi.....	592
Botirov Erkinjon Xayitovich	
Zamonaviy xizmat ko'rsatish bozori: xalqaro tendensiyalar va uy-joy fondi muammolari sarhisobi.....	598
Sanakulova Barnogul Rizakulovna, Berdiyeva Dilfuza Axatovna	
Роль рынка капитала в обеспечении макроэкономической стабильности Республики Узбекистан	605
Дадаханова Саида Махаммаджон кизи	
Iqtisodiyotning xususiy sektorida inson resurslarilarni moddiy rag'batlantirishni takomillashtirishda xorij tajribasi.....	608
Baxtiyorova Umida Ulug'bek qizi	
Korxonalarning investitsiya faolligini ta'minlashda soliqlarning rag'batlantiruvchi rolini oshirish xususiyatlari.....	613
Ilyasova Barno Axmadovna	
Dunyo davlatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarni jalb qilish tendensiyalari.....	618
Imomaliyeva Mohizoda, Raxmatullayev Lazizbek Nematullo o'g'li	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	623
Дурманов Акмал Шаймарданович	
Sanoat korxonalarida iqtisodiy resurslar mohiyatini tavsiflovchi tushunchalar	628
Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna	
Mikromoliyalash tashkilotlari faoliyatining operatsiyalar tahlili.....	633
Kamalov Shuxrat Kamalovich	
Temiryo'l transporti sanoat kompleksi korxonalarida ijtimoiy va mehnat munosabatlarini takomillashtirishning nazariy va uslubiy asoslari.....	637
Kadirova Sharofat Amonovna	
Qishloq xo'jalik korxonalarida xarajatlar hisobi va mahsulot tannarxini takomillashtirish masalalari	645
Yuldashev Sherali Xayitovich, Ishturdiyev Hasan Abdigapparovich	
Анализ экологических факторов и их влияние на финансовую безопасность страны.....	650
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Superior directions, modern trends and prospects for the development of the financial market.....	655
Narziyeva Guzal Baxtiyorovna, Raximova Umida Rabbimovna	
Kichik biznesning eksport salohiyatini oshirishda jahon tajribasi	659
Kambarova Sh. M.	
Theory and practice of evaluation of capital assets in Uzbekistan.....	665
Usmonov Bunyod	
Xizmat ko'rsatish sohasini asosiy tarmoqlariga yo'naltirilgan global investitsiyalar holati va prognozini tahlili	668
Muxammadiyev Kamoliddin G'ulomiddinovich	
Методологические основы банковского кредитования и классификация факторов, влияющих на особенности получения кредитов	672
Каримова Азиза Махмадризовна	
Sanoat salohiyati va omillar unumdorligini iqtisodiy-statistik baholash usullari.....	676
Kasimov Azamat Abdulkarimovich	
Цифровизация банков: риски и стратегии управления финансовыми активами в цифровой эпохе.....	682
Кодиров Бобур	
Davlat-xususiy sherikligi asosida iqtisodiyot tarmoqlarining investitsion salohiyatini oshirishning o'rta muddatga mo'ljallangan istibollari (O'zbekiston temiryo'llari AJ misolida)	689
Qodirov Jasurbek Sharofitdinovich	
Banklarda mummoli kreditlar bilan ishlash: samarali strategiya va yondashuvlar	696
Mirsaliyev Erkin Ergashevich	
Agrosanoat ishlab chiqarishining raqobatbardoshligini oshirish va uning innovatsion rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligi	700
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich, Muxtorova Oydin Sayfiddin qizi	
Hududlar iqtisodiyotini oshirishda investitsiyalarning roli	707
Akishova Shaxnoza Davlet qizi	
Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning iqtisodiy salohiyatini shakllantirish mexanizmlari	712
Erdonov Muhammadamin Erdon o'gli, Ibragimov Shoxrux Baxtiyorovich, Ataqulov Jahongir Valijon ug'li	
Sug'urtada andarrayting xizmatini (ARDL) modeli tahlili asosida takomillashtirish	717
Mirzoyev Sayfullo Fayzulloyevich	
Роли банков в повышении привлекательности инвестиционной среды в Узбекистане.....	727
Насиров Дилшод Фарходович	

Пути улучшения инвестиционного климата в Республике Узбекистан	731
Нозимов Элдор Анварович, Санатиллоев Ферузшоҳ Бахтиёр угли	
Iqtisodiyot, atrof-muhit, jamiyat va madaniyat o'rtasidagi muvozanatga – obodonlashtirish xizmatlarining ta'siri.....	737
Norkulova Dilfuza Zoxidovna, Xayitov Jamshid Xolvoyevich	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	741
Нуриллаев Раҳмат Ярашевич, Нуриллаев Шердил Жамолиддин угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda tovar-moddiy zaxiralar manbalari va ularni shakllantirish amaliyoti	747
Nurmanov Ulugbek Anorbayevich	
Yer rentasi mulkchilik munosabatlari rivojlanishning zaruriy sharti sifatida.....	752
Abdunazarov O.	
Формирование и развитие цифровой экономики (на примере российской федерации и Республики Узбекистан)	756
Ким П. В.	
Tijorat banklari korporativ boshqaruvida bank xizmatlari samaradorligini	760
Kudratov Sunnatulla Ropijanovich	
Tijorat banklari depozit siyosatining banklar resurs salohiyatini oshirishdagi roli	764
Jo'rayev Isroil Ibrohimovich	
Ways of Development of Electronic Commerce in Uzbekistan	770
Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li	
Hydro Energy as the Important Factor of the "Green Economy"	775
Isroilov Xusanboy Ibrohimjon o'g'li	
Navoiy viloyatida turizmni rivojlantirish	781
Isomiddinov Sherzod Sirojiddin o'g'li, Azamatova Nozima Jaxongirovna	
Mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligi (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida).....	784
Halimova Dilora Olimboyevna	
Davlat qimmatli qog'ozlari bo'yicha daromadlilik egri chizig'ini aniqlashning fiskal va monetar siyosatni muvofiqlashtirishdagi ahamiyati	787
Hakimov Hakimjon	
Intellectual mulkni boshqarish jarayonlari o'rganishning nazariy muammolari.....	793
Tirkashyev Farhod Mahmudovich	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	796
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova	
Роль Среднеазиатских коллекций в развитии музеев России	801
Абдуллаева Нигора Санжаровна	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	804
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida talabalar bilimni yuksaltirish jarayoni: muammolar va yechimlar	808
Hakimov Nazar Hakimovich, Vaxobova Marg'uba Abduxamidovna	
Yashil iqtisodiyot: mazmun mohiyati, nazariya va amaliyot	812
Yuldashev Mutallib Ibroximovich	
Samarqand viloyatida iste'mol tovarlar bozori tahlili	819
Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna	
"HAVAS COMFORT MEDEL" MChJda marketing xizmatini tashkillashtirish va uning samaradorligini oshirish yo'llari	823
Musyeva Shoirazimovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini soliqlar vositasida rag'batlantirishning klassik nazariyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....	831
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	
Yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlashning asosiy yo'nalishlari.....	837
Mamaraximov Bekzod Erkinovich	
Chakana bank xizmatlarini rivojlantirish hududlar barqaror rivojlanishining omili sifatida	841
Niyozov Zuxur Davronovich	
Raqamli texnologiyalar asosida oziq-ovqat ta'minoti zanjirini rivojlantirish omillari	845
Yusupov Muxiddin Soatovich	
O'zbekistonda korporativ kreditlash amaliyotini rivojlantirish orqali investitsiya jalb qilish imkoniyatlari.....	855
Asatullayev Alisher	
Davlat budjeti jarayonini takomillashtirish masalalari	860
Ataxanov Bekpo'lat Abdullayevich	
Особенности применения теории игр в задачах организационно-экономического механизма тепличного хозяйства	866
Дурманов Акмал Шаймарданович	

Yuridik shaxslar mol-mulkini soliqqa tortishni rivojlantirish yo'llari	872
Gadayev Jaxongir Muhammadi o'g'li	
Some Principle Issues in the Effective use of Budget Funds in Universities	876
Khairiddinov Sh. B.	
Directions of Using Negotiations in Keeping Peace and Ensuring Stability in Society	879
Kholdarova Fariza Tukhtabaevna	
Elektrotexnika sanoati korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanish.....	883
Mamayusupova Mashxura Sodiqovna	
Elektron tijoratning zamonaviy iqtisodiyotga ta'sirini o'rganish va uni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash	887
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li	
Foreign Direct Investment and Electricity Consumption During Uzbekistan's Green Transition	896
Nurbek Khalimjonov	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishni takomillashtirish	902
Obломуродов Нарзулло Наймович, Шавкатов Наврузбек Шавкатович	
Mol-mulk solig'ining soliqqa tortish tartibini takomillashtirish	910
Poyonov Bobur Bekmurod o'g'li	
Konfutsiychilik axloqiy negizlarida olamiy tartibot.....	916
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
"Yashil iqtisodiyot"ni joriy etish istiqbollari	923
Saloxov Sirojiddin Sadriddin o'g'li	
Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati va O'zbekiston iqtisodiyotida tutgan o'rni.....	928
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
O'zbekiston qishloq hududlarida maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish.....	933
Sharifov Shuhrat Saidahmadovich	
Exploring Big Data Applications for Knowledge Management in Higher Education Administration.....	936
Shakhzod Saydullaev	
O'zbekiston sug'urta bozorida qayta sug'urta faoliyatini rivojlantirish istiqbollari.....	944
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Ekologik turizmning turlari va uni tashkil etishda tabiiy resurslarning ahamiyati.....	950
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li	
Mamlakatga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion jozibadorlikni oshirish istiqbollari	954
To'laganova Ruhshona Farrux qizi	
Raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida maktabgacha ta'lim xizmatlarini holati	959
Umurzakova Dilnoza Egamberdiyevna	
Issues of Improving Production Cooperation in the Industry Network of Our Country	964
Xomidov Mirodiljon Xasanboy o'g'li	
Foydaning soliq obyektiga sifatida shakllantirish zaruriyati.....	971
Yo'ldasheva Mohiraxon Ochestva	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	975
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati.....	980
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
"Ijtimoiy himoya yagona reyestri" axborot tizimining aholini ijtimoiy himoya qilishdagi o'rni.....	984
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'nalishlari.....	991
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich	
Анализ влияния цифровой экономики на эффективность налоговых органов	996
Бобомуротова Манзура Панжи кизи	
Tadbirkorlik muhitini yaxshilash orqali kambag'allikni qisqartirish va aholi daromadlarini oshirishning iqtisodiy-ijtimoiy ahamiyati.....	1000
Irmatova Lola	
Korxonalarda pul mablag'lari auditini takomillashtirish yo'llari.....	1005
Karamatova Noiba Xusniddinovna	
Hududlarda inklyuziv turizmni rivojlanish muammolari va istiqbollari.....	1010
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li, Ibragimov Behruz Ravshan o'g'li	
Yashil iqtisodiyotga o'tish ekologik barqarorlikning muhim omilidir	1014
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich	
Strategik boshqaruv hisobini tashkil etish asoslari va tamoyillarini takomillashtirish.....	1017
Pardayeva Shahnoza Abidinabiyevna	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1022
Пулатова Сурайё Юлдашевна	

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida oilaviy korxonalarining xizmatlar ko'rsatish sohasidagi o'rni va funksiyalari.....	1026
Tog'ayeva Dilnoza Azamatovna	
Совершенствование методологии исследования демографических процессов.....	1031
Тула Нодирбек Баходир угли	
Инновационные технологии в сфере страхования.....	1037
Хайдарова Нигинахон Шухрат кизи	
Iqtisodiyotni innovatsion isloh qilish sharoitida yer hisobini yuritishning ahamiyati.....	1042
Hojiyev Qo'chqor Mamadiyorovich	
Qattiq maishiy chiqindilarni utilizatsiya qilish orqali qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni takomillashtirish.....	1047
Sherqulov Nodir Erkin o'g'li	
Мировой опыт использования денежных и натуральных трансфертов в социальном обеспечении.....	1052
Гулноза Тохировна Самиева	
Davlat xaridlarini amalga oshirish orqali raqobatni rivojlantirish yo'llari.....	1057
Majidov Nizomjon	
Raqamli iqtisodiyot davrida kontent marketingdan foydalanish va uning bosqichlari.....	1064
Tohirjonov Ahmadjon Tohirjon o'g'li, Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna	
Aksiyadorlik jamiyatlari kapitalini shakllantirish manbalari va usullarini takomillashtirish.....	1070
Norqulov Mirsaid Tulqin o'g'li	
Qishloq xo'jaligi sohasida investitsion jozibadorlikni oshirish zaruriyati.....	1075
Badalov Jamshid Jamolovich	
Foyda solig'i tushumi va uning O'zbekiston soliq-budjet tizimidagi ahamiyati.....	1080
Shirinov Sabir Erkinovich	
O'zbekistonda davlat korxonalari aksiyalarini moliya bozorlarida sotishni jadallashtirish yo'nalishlari.....	1084
Anvar Eshmatov	
Baliqchilik xo'jaliklarida xodimlar bilan hisob-kitoblar hisobining tashkiliy va uslubiy jihatlarini.....	1088
Ametova Nasiba Danilovna	
Tijorat banklari tomonidan eksportyor korxonalarining kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	1092
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Digital Transformation of Tax Systems.....	1096
Boburjon Turanboyev Qodirjon o'g'li, Musabekov Sherali Nazarali o'g'li	
Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish yo'nalishlari.....	1101
Raxmonova Aziza Tolibovna	
Transitioning to a Green Economy and Implementing Sustainable Technological Changes in Uzbekistan.....	1106
Umarov Elshod G'ulom o'g'li	
Texnik yo'nalishdagi oliy ta'lim muassasalari daromadlari tarkibi va ularning o'ziga xos jihatlari.....	1112
Yuldashov Elmurod Abdujalil o'g'li	
Совершенствование системы профессионального управления жилищно-коммунальным хозяйством Узбекистана.....	1116
Икромовна Ханифа Одилловна	
Sanoat korxonalarini kreditlash amaliyotining zamonaviy holati.....	1121
Kamalova Jamila	
O'zbekistonda davlat ishtirokidagi korxonalarining huquqiy maqomi va ularni isloh qilishning istiqbollari.....	1125
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'lari va ulardan foydalanish to'g'risidagi bajarilishlarga oid hisobotni tuzish va taqdim etish tartibi.....	1131
Ne'matov Oybek Ismatullayevich	
Предприятие автомобильной промышленности как объект реализации концепции устойчивого развития.....	1136
Туйчиев Комилжон Лазизович	
Tijorat banklari aktivlari diversifikatsiyasining nazariy ahamiyati.....	1143
O'ktamova Nozima Narzulla qizi	
Tijorat banklarida yangi masofaviy bank xizmat turlarini rivojlantirish.....	1146
Umarov Abdulquddus Abdilxatovich	
Некоторые вопросы эконометрической оценки CES – функций и их практическое применение в экономических задачах.....	1151
Шадиева Гулнора Мардиевна, Усманов Фарзод Шохрухович	
Использование искусственного интеллекта в спортивной индустрии.....	1158
Усманова Дилфузахон Иброхимовна	
The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.....	1163
Po'latov Sherzodbek Oybek o'g'li, Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li	

Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishni takomillashtirish (Andijon viloyati misolida)	1168
Xolmatov Sanjarbek Xojimatovich	
O'zbekiston temir yo'l transport tizimi rivojlanishining asosiy ko'rsatkichlari	1174
Qilichev Umid Ibadullayevich	
Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi sharoitida raqamli banklar resurslarini oshirish choralari	1181
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kredit foiz stavkasini muvofiqlashtirish masalalari	1185
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li	
O'zbekistonda Islom banklari faoliyatini tashkil etishning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati	1191
Vasiyev Alisher Samiyevich, Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Islom iqtisodiyotining mohiyati	1197
Sayfullayev Sirojiddin Soli o'g'li	
Budjet mablag'larini taqsimlanishi va maqsadli sarflanishida inson kapitalidan foydalanish va jamoatchilik nazoratining samaradorligi	1201
G'ofurov Bekzod Fayzulla o'g'li	
Maxsus iqtisodiy zonalar investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishda tarif va notarif mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlari	1207
Ja'sur Umirzoqov Artiqboy o'g'li	
Перспективное развитие промышленной кооперации между странами	1212
Назарова Раъно Рустамовна, Жартай Жанибек Маратулы	
Soliqlar yig'iluvchanligini oshirishga ta'sir etuvchi omillar	1218
Berdiyeva Uguloy Abduraxmanovna	
Ta'lim sifatini ta'minlash oliy ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning asosiy omili	1222
Nematov Inatillo Ubaydullayevich	
Aholiga ko'rsatiladigan bank xizmatlarini takomillashtirish	1228
Umurzakova Adiba Ochilovna	
Tijorat banklari resurslari shakllanishining manbalari va yo'llari	1232
Raxmanov Ilxom Xurramovich	
Факторы развития культурного туризма в Узбекистане	1238
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Пути эффективного использования внутренних инвестиций в национальной экономике	1242
Рафиева Зарина Хусановна	
Development of the Country's Economy Through the Development of the Stock Market in Developing Countries	1246
Akhmedov Doniyorbek	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotini rivojlanishi va uning asosiy yo'nalishlari	1250
Azizova Manzura Ibragimovna	
The theoretical importance of product cost reduction in industrial production	1254
Dilfuza Baxramovna Safarova	
Fond bozorlarining tashkil etilishi va rivojlanish tendensiyalari	1261
Shamsiyev O'ktam Sayfitdinovich	
Mamlakatda davlat tibbiyot muassasalarining tutgan o'rne va ularni rivojlantirish yo'nalishlari	1266
Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna	
Obligatsiyalar bozorida banklarning ishtiroki va ahamiyati	1272
Xushvaqov Islombek Muxammadi o'g'li	
Milliy iqtisodiyotimizda investitsiya portfelini shakllantirishning nazariy asoslari	1277
Ibragimov Gafurjan Axmetovich	
Kompaniyalarning tashqi savdo faoliyatini moliyalashtirishning nazariy asoslari va xorij tajribasi	1282
Ibragimov Mansur Axmedovich	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida)	1286
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich	
Ключевые факторы успеха в мотивации и управлении проектными командами	1294
Мансурова Севара Мансуровна	
Mehmonxona biznesida CRM tizim xizmatlarini loyihalash	1297
Ishanxodjayeva Dilfuza Erkinovna	

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI QARZ KAPITALI ORQALI MOLIYALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Oblomuradov Narzullo Naimovich

Toshkent moliya instituti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

Shavkatov Navruzбек Shavkatovich

Toshkent moliya instituti Korporativ moliya va qimmatli qog'ozlar kafedrasini mudiri

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirishning ahamiyatli jihatlari, xususan, qarz kapitali orqali moliyalashtirishga e'tibor qaratilgan. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik mexanizmi, uning mohiyati va moliyalashtirishning muhim jihatlari ochib berilgan, xususan, qarz kapitali orqali moliyalashtirishning ahamiyati asoslangan. Aksariyat mamlakatlarda, jumladan, O'zbekistonda keng iqtisodiyotni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari belgilab berilgan. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishning ekonometrik asoslari tahlil qilingan va moliyalashtirishni takomillashtirishga doir takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini, infratuzilmani moliyalashtirish, moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiyalash, qarz kapitali, bank kreditlari, moliyaviy leverej.

Abstract: This article focuses on the important aspects of financing public-private partnership projects, in particular, financing through debt capital. The mechanism of public-private partnership, its essence and important aspects of financing are disclosed, in particular, the importance of financing through debt capital is based. In most countries, including Uzbekistan, the main directions for the development of the broad economy have been defined. The econometric basis of financing of public-private partnership projects through debt capital was analyzed and suggestions for improvement of financing were developed.

Key words: Public-private partnership projects, infrastructure financing, diversification of financial instruments, debt, bank loans, financial leverage.

Аннотация: В данной статье рассмотрены важные аспекты финансирования проектов государственно-частного партнерства, в частности финансирования за счет заемного капитала. Раскрыт механизм государственно-частного партнерства, его сущность и важные аспекты финансирования, в частности обоснована важность финансирования за счет заемного капитала. В большинстве стран, в том числе и в Узбекистане, определены основные направления развития широкой экономики. Проанализирована эконометрическая основа финансирования проектов государственно-частного партнерства за счет заемного капитала и разработаны предложения по совершенствованию финансирования.

Ключевые слова: Проекты государственно-частного партнерства, инфраструктурное финансирование, диверсификация финансовых инструментов, заемный капитал, банковские кредиты, финансовый рычаг.

KIRISH

Dunyoda mamlakatlarning iqtisodiy integratsiyalashuv jarayonida davlat hamda xususiy biznes subyektlari o'rtasidagi moliyaviy munosabatlar tizimi global miqyosda rivojlanmoqda. So'nggi yillarda mamlakat infratuzilmasini xususiy sektorning resurslari orqali moliyalashtirish darajasi keskin tushib ketganligi, xususan, "2022-yilda Yevropa va Markaziy Osiyo mamlakatlari 3,3 milliard AQSh dollari miqdorida infratuzilmaga xususiy investitsiyalar bilan bu mintaqadagi so'nggi 10 yildagi eng past ko'rsatkichni qayd etganligi" jahon iqtisodiyoti tarmoqlarida xususiy investitsiyalar ko'lamini oshirish, hamda davlat-xususiy sheriklik (Public-Private Partnership) amaliyotida moliyaviy munosabatlarni tashkil kengroq etish takomillashtirish hamda xususiy investorlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash, loyihalarda sheriklar uchun risklarni kamaytirish, xususiy sherik uchun daromad olishni kafolatlash orqali loyihaga jalb etishni kengaytirish, kapital tarkibini optimallashtirish va qo'llaniladigan moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish dolzarb ekanligini namoyon qilmoqda.

Jahonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini, xususan, infratuzilmani moliyalashtirishda xususiy sektor mablag'laridan samarali foydalanish, moliyaviy qarorlar qabul qilishning ilmiy asoslarini takomillashtirish, ijtimoiy infratuzilmani davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari orqali rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklikda qo'llanilishi mumkin bo'lgan moliyaviy instrumentlarni kengaytirish, xususiy investorlarning infratuzilmani moliyalashtirish xarajatlarining bir qismini qoplash orqali moliyaviy rag'batlantirish va subsidiyalar berish vositasida manfaatdorligini oshirish, mulkiy va qarz munosabatlarida sheriklarning pozitsiyalarini belgilash, davlat kafolatlarini kengaytirish, moliyaviy risklarni adolatli taqsimlash, davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining iqtisodiyot taraqqiyotiga ta'sir darajasini oshirish borasida ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

O'zbekistonda ta'lim, sog'liqni saqlash, kommunal xo'jalik, energetika, transport, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kabi sohalarni rivojlantirish dolzarb bo'lib turgan ayni vaqtda davlat-xususiy sheriklik amaliyoti va bunda yuzaga keladigan moliyaviy munosabatlarni samarali tashkil etish, ijtimoiy muhim infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda xususiy sektor mablag'laridan foydalanish borasidagi islohotlarga qaramasdan, sohaga xususiy sektor mablag'larini yo'naltirish darajasi pastligicha qolmoqda. "Davlat-xususiy sheriklik asosida energetika, transport, sog'liqni saqlash, ta'lim, ekologiya, kommunal xizmatlar, suv xo'jaligi va boshqa sohalarga 14 milliard AQSh dollariga teng investitsiya jalb etish" da davlat va biznesning hamkorligini zamonaviy shakllarda tashkil etish, loyihalarni moliyalashtirish mexanizmlarini aniqlash, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan vazifalarni o'zaro manfaatli sharoitlarda tezkorlik bilan hal etish, shuningdek, davlat-xususiy sheriklik tizimini samarali boshqarish va muvofiqlashtirish talab etilmoqda. Bu esa davlat-xususiy sheriklik amaliyotida moliyaviy munosabatlarni tashkil etishtirish takomillashtirishga doir ilmiy tadqiqotlarni keng doirada amalga oshirish zaruriyatini belgilaydi.

MAVZU BO'YICHA ADABIYOTLAR SHARHI

Jahonda davlat-xususiy sheriklik amaliyotini moliyalashtirish moliyaviy munosabatlarni tashkil etish metodologiyasini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida qator ilmiy natijalar olingan. Jumladan: rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda infratuzilmaga xususiy investitsiya kiritishni rag'batlantirish uchun zarur bo'lgan iqtisodiy-huquqiy, institutsional imkoniyatlarni yaratishda davlat-xususiy sheriklik amaliyotini yanada kengaytirish orqali davlat sektori, investorlar, mahalliy korxonalar iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishda va eng muhimi, aholining yashash tarzini yaxshilashga qaratilgan loyihalarni rivojlantirish asoslari ishlab chiqilgan (The Public-Private Infrastructure Advisory Facility – PPIAF); mamlakatda infratuzilmaga investitsiyalar kiritishda xususiy sektor ishtirokini oshirish, global miqyosda infratuzilmani rivojlantirish va unda xususiy sektor ishtiroki darajasini baholab beruvchi metodologik tizim yaratilgan (The Global Infrastructure Facility – GIF); dunyoning barcha mamlakatlarida, xususan, Osiyo va Tinch okeani davlatlarida xususiy investitsiyalar ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati va samaradorligini ta'minlovchi mexanizmlari tadqiq etilgan (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific – ESCAP); Yevropa davlatlarida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, infratuzilmaga investitsiyalar samaradorligini nazorat qilish jarayonlarini tadqiq etilgan (United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) – PPP Activities); dunyoning barcha mamlakatlarida xususiy investitsiyalar hajmi, sifati va samaradorligini ta'minlovchi mexanizmlari tadqiq etilgan (International Project Finance Association – IPFA); rivojlanayotgan mamlakatlarda ijtimoiy soha infratuzilmasini rivojlantirish, xususiy sektorni infratuzilmani moliyalashtirishga yo'naltirishni tashkil etish talablari va mezonlari ishlab chiqilgan (The APMG Public-Private Partnerships Certification Program); Osiyo mamlakatlarida aholining yashash tarzini yaxshilash, mamlakatlar infratuzilmasi sifatini yaxshilash, infratuzilmani maqsadli kreditlash, investitsion dasturlarni faol joriy qilish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan (Asian Development Bank's Regional and Sustainable Development Department – ADB RSDD); davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari, nazariy-iqtisodiy asoslari, moliyalashtirish yo'nalishlari va shakllari doirasida ilmiy tadqiqotlar qilingan (Public-Private Sector Research Center – PPSRC); davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, uni moliyalashtirishni isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha ilmiy-amaliy uslubiyot shakllantirilgan (Национальный Центр ГЧП – Rossiya Federatsiyasi).

Davlat-xususiy sheriklik amaliyotida moliyaviy munosabatlarni takomillashtirishga oid ilmiy tadqiqotlar, xususiy investorlarni moliya bozori instrumentlari orqali davlat-xususiy sheriklik munosabatlariga jalb etish yo'nalishlari B. Ashuri, F. Ullah, M. Thaheem, H. Sin, S. Liu, J. Sun, F. Daniel, A. Lebedovalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida o'rganilgan ^[1, 2, 3, 4].

T. Atamurodov va B. Xamroyevlar o'zlarining ilmiy-tadqiqot ishlarida xususiy tarmoq va davlat hamkorligi masalasi, infratuzilmani xususiy tarmoq mablag'lari hisobidan moliyalashtirishning ayrim jihatlariga to'xtalib o'tgan ^[5] bo'lsa-da, davlat-xususiy sheriklik amaliyotida moliyaviy munosabatlar yetarlicha tadqiq etilmagan.

N. Oblomurodov tomonidan davlat-xususiy sheriklik asosida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish masalalariga, transport sohasida davlat-xususiy sheriklik amaliyotini moliyalashtirishning ayrim jihatlariga to'xtalib o'tilgan ^[6].

S. Yakubova esa davlat-xususiy sheriklik mexanizmi doirasida investitsion va ijtimoiy majburiyatlar ijrosini ta'minlash, maktabgacha ta'limni rivojlantirishning hududiy dasturlarini shakllantirish va ushbu dasturlarda mazkur muassasalarga xizmat ko'rsatuvchi infratuzilmalar faoliyatini muvofiqlashtirishning moliya-kredit (soliq, investitsiya, kredit) mexanizmiga asoslangan tabaqalashtirilgan tizimini tatbiq etish masalalari borasida fikrlar bildirgan ^[7].

S. Xayitov o'zining ilmiy tadqiqotlarida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini alohida kichik hajmli moliyaviy DXSh loyihalariga ajratish orqali hududlardagi ijtimoiy-iqtisodiy soha tarmoqlari faoliyati samaradorligini ta'minlash borasida fikrlar bildirgan ^[8].

Yana bir iqtisodchi J. Toxirov o'zining tadqiqotlarida ta'lim sohasidagi davlat-xususiy sheriklikning tashkiliy-iqtisodiy elementlari tarkibidagi xususiy investitsiya, davlat budjetidan moliyalashtirish, subsidiya berish, ssuda olish va soliq imtiyozlarini joriy qilishning optimal me'yorlarini belgilash orqali ta'lim xizmatlari sifati va samaradorligini oshirishga doir ilmiy qarashlarini keltirib o'tgan ^[9].

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlari mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun yangi yo'nalishlardan biri hisoblanib, uni amalga oshirish mexanizmi va davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash shakllari, uning boshqa muqobil moliyalashtirish usullaridan farqli jihatlar, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda yangi imkoniyatlarini aniqlash, bunday loyihalarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini baholash, mavjud risklarni pasaytirish orqali xususiy investitsiyalarni infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirishni takomillashtirish zarurligi ushbu mavzuda ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirishni talab etadi va dissertatsiya mavzusining dolzarbligini belgilab beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida qarz kapitali orqali ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish obyektlari normal faoliyat yuritishida zarur bo'lgan qurilish, rekonstruksiya yoki texnikaviy qayta qurollantirish (DXSh loyihasi va smeta hujjatlarini ishlab chiqish va ekspertizasini o'tkazish, asbob-uskunalar xarid qilish, qurilish-montaj va boshqa ishlar o'tkazilishini o'z ichiga olgan holda) hamda boshqa asosiy fondlarni shakllantirish va shu bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarni moliyalashtirish imkoni mavjud bo'ladi. Loyihalarni qarz kapital orqali moliyalashtirish bir qancha afzallik va kamchiliklarga ega hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm: Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz kapitali orqali moliyalashtirishning afzallik va kamchiliklari¹

¹ Ilmiy tadqiqotlar natijasida muallif tomonidan tayyorlandi.

Qarz kapitalidan foydalanilgan davlat xususiy sheriklik loyihasida rivojlanishning yuqoriroq moliyaviy salohiyatiga va faoliyat samaradorligining o'sish imkoniyatiga ega bo'linadi, lekin loyiha davomiyligida moliyaviy risk va bankrotlik xavfi yuqoriroq bo'lishi mumkin.

"DXSh loyihalarida moliyaviy samaradorlikni baholash uchun DEA modeliga asoslangan samaradorlikni baholash tizimi asosida tahlil qilib, Tobit modelidan leveraj koeffitsiyentining DXSh loyihalarining moliyaviy samaradorligiga ta'sirini o'rgangan holda, bu qarz nisbati va operatsion samaradorlik o'rtasidagi kuchli bog'liqlikni ochib bergan. Leveraj koeffitsiyenti DXSh loyihalarining keng qamrovli samaradorligiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, bu DXSh loyihasi korxonalarining qarz bilan moliyalashtirilish darajasi uning samaradorligida aks etib, yaxshi rivojlanish istiqboliga ega ekanligini ko'rsatadi"^{[10] 2}. Shu sababli, qarzni moliyalashtirish korxonalar loyihalari moliyaviy samarasini kengaytirishi, korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishi va korxonalarning rivojlanishiga yanada ko'maklashishi mumkin. Boshqa tomondan, loyihalarda qarz orqali moliyalashtirish va leveraj koeffitsiyentini oshirish korxonaning inqiroz riskini oshirishi mumkinligini aks ettiradi va korxonalarning samarali ishlashini ta'minlash uchun ularning operatsion samaradorligini oshirishga, shiddatli raqobat sharoitida qo'shimcha rag'batlantirish uchun doimiy ravishda kengayib borayotgan operatsion xarajatlardan samarali foydalanish lozim bo'ladi.

DXSh loyihalarida qarzдорlik nisbati va tahlillar jarayoni shuni ko'rsatadiki, leveraj koeffitsiyentini oshirish korxonalarning ishlashi va rivojlanish samaradorligini oshirishga erishilishi mumkin. Shuning uchun DXSh loyihasini tegishli optimal kapital tuzilmasi va leveraj nisbatini topish, shu asosda korxona qarzini moliyalashtirish orqali o'z rivojlanish ko'lamini kengaytirishi va operatsion xarajatlarini kamaytirish hamda uning yanada sog'lom va barqaror rivojlanishiga yordam berishi, loyiha daromadlilikini oshirishda bunday moliyaviy mexanizmlardan foydalanish mumkin bo'ladi.

Davlat-xususiy sherikligi loyihalarining qarz kapitali moliyalashtirilganda qarzlarni qoplash vositasi sifatida asosan loyiha pul oqimlarini va loyiha daromadlarini belgilanishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Loyihalarni moliyalash uchun qarz kapitali milliy yoki xorijiy valyutada naqd pulsiz shaklda amalga oshirilib, qarz hisobidan xarid qilinadigan aktiv likvid bo'lgani taqdirda garov ta'minoti sifatida belgilanishi mumkin. Qarz kapitalidan foydalanish muddati loyihaning qoplanishi (Payback Period)dan kelib chiqib belgilanishi lozim. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida qarz yuki darajasida loyihaning sohasi va daromadlilik, davlat sherigi bilan o'zaro keli-shuvga qarab belgilanishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Davlat xususiy sheriklik loyihalarini qarz bilan moliyalashtirishga ta'sir etuvchi asosiy ko'rsatkichlarni ekonometrik tahlilini amalga oshiramiz. Buning uchun Jahon bankining infratuzilmaga xususiy investitsiyalar ma'lumotlar bazasi (Private Participation in Infrastructure (PPI) Database)dan qarz kapitali orqali moliyalashtirilgan 1845 ta davlat-xususiy sheriklik asosidagi loyihalar tanlab olindi. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini qarz bilan moliyalashtirishda quyidagi gipotezani shakllantiramiz: H0: davlat-xususiy sheriklik loyihalari samaradorligini oshirishda qarz kapitali bilan moliyalashtirish yuqori ahamiyatga ega.

$$Y_{\text{debt}} = \beta_0 + \beta_1 X_{\text{period}} + \beta_2 X_{\text{VDGS}} + \beta_3 X_{\text{private}} + \beta_4 X_{\text{physical}} + \beta_5 X_{\text{(f_leverage)}} + \beta_6 X_{\text{(intl_debt)}} + \beta_7 X_{\text{(investment_real)}} + \beta_8 X_{\text{prs}} + \varepsilon_i$$

$$Y_{\text{debt}} = \beta_0 + \beta_1 X_{\text{(intl_debt)}} + \beta_2 X_{\text{(p_debt)}} + \beta_3 X_{\text{(l_debt)}} + \beta_4 X_{\text{investment_real}} + \beta_5 X_{\text{prs}} + \varepsilon_i$$

$$Y_{\text{debt}} = \beta_0 + \beta_1 X_{\text{period}} + \beta_2 X_{\text{VDGS}} + \beta_3 X_{\text{private}} + \beta_4 X_{\text{physical}} + \beta_5 X_{\text{(investment_real)}} + \beta_6 X_{\text{prs}} + \varepsilon_i$$

Bunda, tanlab olingan omillarga qarz bilan moliyalashtirish hajmi (debt), loyiha muddati (period), loyihani davlat tomonida qo'llab-quvvatlash darajasi (VDGS), xususiy sektor ishtiroki (private), asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (physical), moliyaviy leverej koeffitsiyenti (f_leverage), loyihani xalqaro qarz bilan moliyalashtirish darajasi (intl_debt), davlat qarzi hisobidan moliyalashtirish (p_debt), mahalliy qarz bilan moliyalashtirish darajasi (l_debt), davlat-xususiy sheriklik loyihasiga yo'nlatirilgan investitsiyalar (investment_real), loyihaning daromad shakllari (prs) kiradi. Eng kichik kvadratlar metodidan foydalanib bir necha modellarni ishlab chiqamiz. Ushbu modellar orasidan asosiy uchtasini quyidagi jadvalga birlashtirdik (1-jadval).

2 Wang, Junzi, and Yongkang Lin. "The Study of Leverage Ratio on the Operation Efficiency of PPP Project Enterprises in China: Analysis Based on DEA-Tobit Model." 5th International Conference on Economics, Management, Law and Education (EMLE 2019). Atlantis Press, 2020.

1-jadval: Regressiya natijalari³

Qarz bilan moliyalashtirish hajmi (debt)	OLS (1)	OLS (2)	OLS (3)
loyiha muddati(period)	-18.454** (8.511)		-1.261 (1.307)
loyihani davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasi (VDGS)	-.249 (0.555)		-.3*** (0.043)
xususiy sektor ishtiroki (private)	2.133 (2.138)		0.059 0.698
asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (physical)	0.483 (2.086)		-1.193*** (0.327)
moliyaviy leveraj koeffitsiyenti (f_leverage)	22.805** (9.745)		
loyihani xalqaro qarz bilan moliyalashtirish darajasi (intl_debt)	0.036 (0.333)	0.417*** (0.096)	
davlat qarzi hisobidan moliyalashtirish (p_debt)		0.189 (0.135)	
mahalliy qarz bilan moliyalashtirish darajasi (l_debt)		-.054 (.036)	
davlat-xususiy sheriklik loyihasiga yo'naltirilgan investitsiyalar (investment_real)	0.07 (1.997)	0.623*** (0.031)	1.63*** (0.289)
loyihaning daromad shakllari (prs)	38.107 (35.576)	-13.78 (19.073)	-.229 (4.353)
Constant	23.164 (220.278)	-18.39 (68.527)	61.62 (64.698)
R-squared	0.967	0.938	0.965
F-test	42.223	215.676	562.390
Akaike crit. (AIC)	296.461	1223.486	1705.759

"Robust" standart xatoliklar qavsda (ϵ) keltirilgan

*** - ahamiyatlilik darajasi $p < 0.01$ (99%);

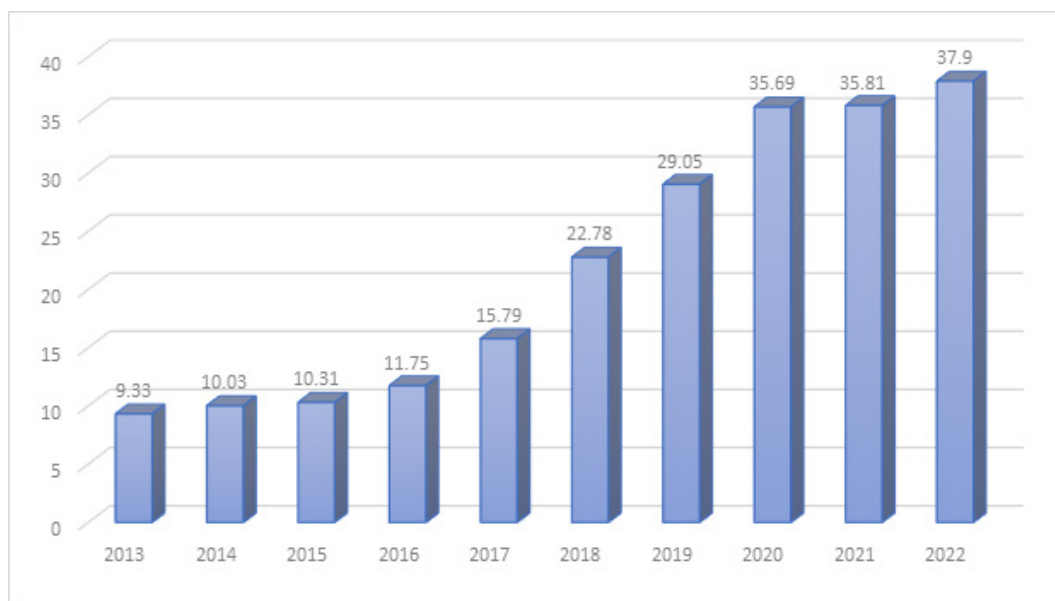
** - ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ (95%);

* - ahamiyatlilik darajasi $p < 0.1$ (90%)

Ekonometrik tahlilning dastlabki bosqichida o'zgaruvchilarning tasnifiy statistikasi keltirilib, bunda kuzatuvlar soni, o'zgaruvchilarning o'rtacha miqdori, standart chetlanish ko'rsatkichi, ularning minimal va maksimal miqdori aniqlab olinadi. Regressiya tahlilini amalga oshirishdan avval ushbu ko'rsatkichlarni korrelyatsiyasi tekshirilgan bo'lib, olingan natija regression modellarda o'zgaruvchilarni to'g'ri tanlash hamda pirovard natijani aniqroq bo'lish imkoniyatini yaratadi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, birinchi modelda loyiha muddati (period) va moliyaviy leveraj koeffitsiyenti (f_leverage) qarzga ta'sir etish qiymatlari statistik ahamiyatga ega bo'ldi. Muddatning bir birlikka ortishi qarz darajasini -18.454 birlikka kamayishiga sabab bo'ladi. Ikkinchi modelda loyihani xalqaro qarz bilan moliyalashtirish darajasi (intl_debt) bilan davlat-xususiy sheriklik loyihasiga yo'naltirilgan investitsiyalar (investment_real) qarzni ortishiga xizmat qiladi. Mos ravishda loyihani xalqaro qarz bilan moliyalashtirish darajasi (intl_debt) va davlat-xususiy sheriklik loyihasiga yo'naltirilgan investitsiya (investment_real)larning bir birlikka ortishi qarzni 0.417 va 0.623 birlikka ortishiga xizmat qiladi. Uchinchi modelda loyihani davlat tomonida qo'llab-quvvatlash darajasi (VDGS), asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi (physical) va davlat-xususiy sheriklik loyihasiga yo'naltirilgan investitsiya (investment_real) koeffitsiyentlar t-test bo'yicha iqtisodiy ma'noga ega bo'lmoqda. Barcha modellarning ishonchligi F-test t-test hamda OLSning Gaus Markov shartlariga tekshirildi hamda ishonchli ekanligi aniqlandi.

3 Stata dasturi yordamida muallif tomonidan tayyorlandi.

2-rasm: Xususiy sektorga ajratilgan bank kreditlari (YalMga nisbatan foizda)⁴

O'zbekistonda bank kreditlarining depozitlariga nisbati 2013-yildan 2021-yilgacha bo'lgan ma'lumotlarga qaraydigan bo'lsak bu davrlarda o'rtacha ko'rsatkich 146,17 foizni, 2013-yilda minimal 70,56 foizni, 2020-yilda esa maksimal ko'rsatkich 261,88 foizni tashkil qilgan. 2021-yildagi oxirgi ko'rsatkich 236,96 foizni tashkil etgan. Taqqoslash uchun, 2021-yilda 138 ta davlat bo'yicha dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 86,91 foizni tashkil etadi.

Xususiy sektorga ichki kredit hajmi bo'yicha O'zbekistonda 2013-yildan 2022-yilgacha bo'lgan ma'lumotlarni tahlil qilamiz (2-rasm). Bu davrda o'rtacha ko'rsatkich 18,09 foizni, 2013-yilda eng kam 9,33 foizni, 2022-yilda esa maksimal ko'rsatkich 37,9 foizni tashkil etgan. Taqqoslash uchun, 2022-yilda 151 ta davlat bo'yicha dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 61,27 foizni tashkil etadi.

Investitsion loyihalarni bank kreditlari orqali moliyalashtirish darajasi bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 17,6 foizni, 2013-yilda minimal 8,2 foizni, 2019-yilda esa maksimal ko'rsatkich 26,2 foizni tashkil etgan. 2022-yildagi oxirgi ko'rsatkich 25,8 foizni tashkil etgan (3-rasm).

O'zbekistonda qarz yuki bo'yicha joriy holat iqtisodiy rivojlanish darajasi bo'yicha mamlakatimiz bilan bir guruhga kiruvchi davlatlarning ko'rsatkichlari doirasida shakllangan bo'lsa-da, xususiy sektorga ajratilgan kreditlar yuki bo'yicha Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligining (MDH) aksariyat mamlakatlariga nisbatan yuqori ko'rsatkich qayd etilgan.

3-rasm: Investitsion loyihalarni bank kreditlari orqali moliyalashtirish dinamikasi⁵

4 https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/Bank_credit_to_the_private_sector/

5 https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/firms_credit_for_investment/

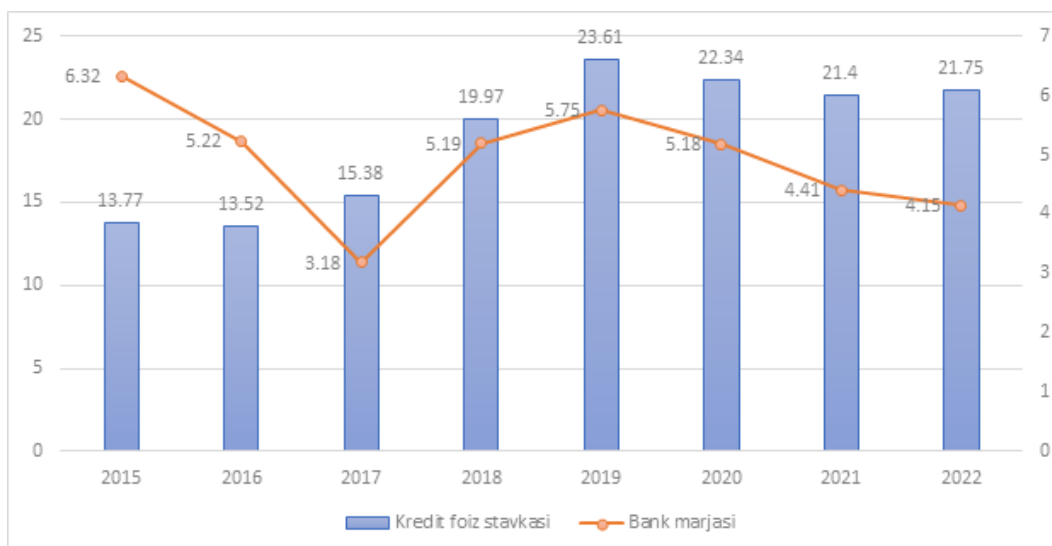

O'zbekistonda va boshqa mamlakatlarda bank krediti deganda bank muassasalari tomonidan faqat xususiy sektorga: ham firmalarga, ham uy xo'jaliklariga beriladigan kredit tushuniladi. Bunda davlat qarzlari o'z ichiga olmaydi. Kredit iqtisodiyotning yaxshi ishlashi uchun zarur moliyaviy mexanizmdir. U yangi investitsiyalarni moliyalashtiradi va infratuzilmalarni yaratadi, odamlar yashash tarzini osonlashtiradi. Albatta, haddan tashqari kreditlash va qarz olish odatda moliyaviy inqirozga olib keladi, lekin kreditning mavjudligi iqtisodiy rivojlanish uchun yaxshi hisoblanadi.

Agar xususiy sektorga bank kreditlari yalpi ichki mahsulotining qariyb 70 foizini va undan ko'pni tashkil etsa, demak mamlakatda nisbatan yaxshi rivojlangan moliya tizimi mavjud. Kredit miqdori hatto ba'zi rivojlangan iqtisodiyotlarda YalMning 200 foizidan oshib ketishi mumkin. Ba'zi kambag'al mamlakatlarda kredit yalpi ichki mahsulotning 15 foizidan kam bo'lishi mumkin. Bu mamlakatlarda firmalar va uy xo'jaliklari investitsiyalar va turli xil xaridlar uchun kredit olish imkoniga ega emaslar.

Xususiy sektorga ajratilayotgan bank kredit foiz stavkalarini O'zbekiston bo'yicha 2013-yildan 2022-yilgacha bo'lgan ma'lumotlarni tahlil qilinganda, o'rtacha ko'rsatkich 18,39 foizni, minimal ko'rsatkich 13,52 foiz (2016-yilda), 2019-yilda esa maksimal ko'rsatkich 23,61 foizni tashkil qilgan. 2022-yildagi oxirgi ko'rsatkich 21,75 foizni tashkil etgan. Taqqoslash uchun, 2022-yilda 78 ta davlat bo'yicha, ya'ni dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 11,80 foizni tashkil etgan⁶.

Bank marjasi dinamikasiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, O'zbekistonda 2015-yildan 2022-yilgacha bo'lgan ma'lumotlarni tahlil qilamiz (4-rasm). O'zbekiston bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich o'sha davrda 4,9 foizni, 2017-yilda minimal 3,18 foizni, 2015-yilda esa maksimal ko'rsatkich 6,32 foizni tashkil etgan. 2021-yildagi oxirgi ko'rsatkich 4,41 foizni tashkil etadi. "Taqqoslash uchun, 2021-yilda 135 ta davlatda, dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 3,61 foizni tashkil etgan"⁷.

4-rasm: Xususiy sektorga bank kreditlari bo'yicha foiz stavkalari va bank marjasi, (foizda)⁸

Mamlakatimizda investitsion loyihalarni moliyalashtirishda bank kreditlari hajmi o'sish tendensiyasiga ega bo'lmoqda. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik loyihalarida bank kreditlari orqali moliyalashtirishda kredit liniyalarini Markaziy banki qayta moliyalashtirish stavkasi miqdoridagi foiz stavkasiga tijorat bankining 2 foizdan ko'p bo'lmagan marjasini qo'shishda xususiy sherikka taqdim etish orqali xususiy investorlarni moliyaviy rag'batlantirish mexanizmini shakllantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi,

So'nggi yillarda umumiy qarz yuki va uning alohida tarkibiy qismlarida sezilarli o'sish kuzatilmoqda. Xususan, xususiy sektorga ajratilgan kreditlarning yalpi ichki mahsulot (YalM)ga nisbati ko'rsatkichi umumiy dinamikadan yuqori saqlanib qolmoqda. Qarz yuki bo'yicha tahlillar O'zbekistonda moliya tizimiga ta'sir ko'rsata oladigan bir qator xatarlar mavjudligini ko'rsatdi. Jumladan, O'zbekistonda kreditlarning YalMga nisbati 25 (eng past chegara) va 75 (eng yuqori chegara) protsentil chegaralari doirasida solishtirilgan davlatlar ko'rsatkichlariga nisbatan tezroq sur'atda oshish va kelajakda ushbu o'sish darajasining saqlanib qolish ehtimoli mavjud. Mazkur ko'rsatkichning xavfli hududga o'tishi (75 protsentildan yuqori bo'lishi) tizimli moliyaviy zaifliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Shuningdek, har bir kredit oluvchiga to'g'ri keladigan shartnomalar soni, ya'ni bir mijozning kredit olish koeffitsiyenti o'rtacha 1,2 ni tashkil etayotganligi hisobga olinsa, kredit oluvchilar sonining ko'payib borayot-

⁶ https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/Lending_interest_rate/

⁷ https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/net_interest_margin/

⁸ https://www.theglobaleconomy.com/Uzbekistan/Lending_interest_rate/

ganligi kelgusida ham qarz yukining nisbatan tezroq oshishini anglatadi. Bundan tashqari, mijozning kredit olish koeffitsiyenti birdan yuqoriligi alohida kredit oluvchilar bo'yicha qarzдорlik yuki yuqori bo'lishi hamda xatarli sse-nariy holatida tizimli xatarlarga olib kelishi mumkinligini anglatadi. Aholining kam ta'minlangan qatlami ulush-ining (Kovid-19 pandemiya davrini inobatga olmaganda) kamayib borishi va ularning yuqoriroq daromadga ega bo'lgan qatlamlarga o'tishi kredit olishga layoqatli aholining ko'payishiga olib keladi. Bu esa, kreditga bo'lgan talabning oshishi natijasida aholining qarz yuki darajasining ko'payishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Daromadning minimal kafolatlari davlat va xususiy sektor o'rtasida davlat-xususiy sheriklik shartnomasida moliyaviy risklarni taqsimlash uchun samarali vosita hisoblanadi. Davlat-xususiy sherikligi loyihalarida sezilarli daromad xavfi mavjud bo'lgan taqdirda, minimal daromadlar kafolati davlat sherigi tomonidan xususiy inves-torlarni jalb qilish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan moliyaviy mexanizm sifatida qarash mumkin bo'ladi.

XULOSA

O'tkazilgan ilmiy izlanishlar va tahlillar asosida tadqiqot ishida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

1. Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarining tashkil etilishi har qanday moliyaviy resurslar cheklangan sharoitda mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, infratuzilmani takomillashtirish va aholi turmush farovonligini yaxshilashga qulay muhit yaratilishiga xizmat qiladi;
2. Xususiy investorlarning davlat-xususiy sheriklik loyihalarida ishtirok etishidan manfaatdorligini oshirish xususiy investitsiyalar ko'lamini kengaytirish orqali infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda qo'shimcha resurslar hajmi oshishiga xizmat qiladi;
3. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida bank kreditlari orqali moliyalashtirishda kredit liniyalari foiz stavka-larini loyihalarning ijtimoiylik prinsipidan kelib chiqqan holda belgilash xususiy sherikni qo'shimcha moli-yaviy qo'llab-quvvatlash imkonini yaratadi;
4. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida pulning vaqt bo'yicha qiymati omilini hisobga olgan holda loyihaning kelgusida kutilayotgan daromad va xarajatlarini joriy qiymat hisobida aniqlash va diskont stavka qiyma-tini yillik qisqa muddatli davlat obligatsiyalari daromadlilik stavkalaridan kam bo'lmagan miqdorlarda belgilash orqali xususiy investorlar moliyaviy risklardan himoya qilinadi va real daromadlilik ta'minla-nadi;
5. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida bank kreditlari orqali moliyalashtirishda kredit liniyalarini Markaziy banki qayta moliyalashtirish stavkasiga tijorat bankining imtiyozli marjasini qo'shish orqali xususiy sherikka taqdim etish xususiy sherigini arzon kapital bilan ta'minlashga xizmat qiladi.
6. Davlat-xususiy sheriklik loyihalariga qarz kapitali va kredit liniyalaridan foydalanish orqali moliyaviy resurslar jalb etish davlat-xususiy sheriklik loyihalarida xususiy kapital samaradorligini oshirish va moli-yaviy leveraj samarasiga erishish, xususiy investorning daromadining oshirish imkoniyatini yaratadi;

Foydalanilgan adaboyotlar ro'yxati:

1. Ashuri B. et al. Risk-neutral pricing approach for evaluating BOT highway projects with government minimum revenue guarantee options, *Journal of Construction Engineering and Management*, 2011.13.8. (2011), pp.545-557; Ullah F., Thaheem M.J. et al., A review of public-private partnership: Critical factors of concession period *Journal of Financial Management of Property and Construction*, 21 (3) (2016), pp. 269 300, 2016;
2. H. Jin, S. Liu and J. Sun et al., Determining concession periods and minimum revenue guarantees in public- private-partnership agreements, *European Journal of Operational Research*;
3. Daniel F. R. Quality Infrastructure: Ensuring Sustainable Economic Growth. The Center for Strategic and International Studies (CSIS). January 2017, p4.;
4. Lebedeva A.V. Privlecheniya vnebyudjetnogo finansirovaniya pri pomoshchi birjevykh instrumentov dlya realizatsii proektov gosudarstvenno-chastnogo partnyorstva // *Ekonomika i menedjment innovatsionnykh texnologiy*. 2016. № 3. - Rejim dostupa: <http://ekonomika.snauka.ru/2016/03/10992>
5. Atamurodov T., Xamroyev B. Xususiy tarmoq va davlat hamkorligi. Monografiya, Toshkent moliya instituti, –T.: —Iqtisod-Moliya, 2013. - 96 b
6. Oblomurodov N.N. "Davlat-xususiy sheriklik asosida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish" "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali. № 6, dekabr, 2018 yil, 3-bet.
7. Yakubova S.S. "O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik asosida maktabgacha ta'lim tizimini moliyalashtirishni takomil-lashtirish", PhD dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent, 2023 yil.
8. Xayitov S.B. "O'zbekiston Respublikasida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda davlat-xususiy sheriklik mexanizmini takomillashtirish", PhD dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent, 2022 yil.
9. Toxirov J.R. "Ta'lim xizmatlari sifatini oshirishda davlat-xususiy sheriklikning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini shakllan-tirish", PhD dissertatsiyasi avtoreferati, Toshkent, 2022 yil.
10. Wang, Junzi, and Yongkang Lin. "The Study of Leverage Ratio on the Operation Efficiency of PPP Project Enterprises in China: Analysis Based on DEA-Tobit Model." 5th International Conference on Economics, Management, Law and Education (EMLE 2019). Atlantis Press, 2020.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 11-12

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.